

2 Karaktärisering av kyrkoanläggningen

Högs kyrka från sydväst. Foto: Anna Lindgren. Länsmuseet Gävleborg 2003.

2.1 Kyrkomiljön

Högs kyrka är beläget i ett gammalt sockencentrum med sockenstuga, prästgård, tiondebod och församlingshem i dess närhet. Kyrkan ligger i ett öppet odlingslandskap och i ett område med gravhögar, runstenar och kungsgård som visar vilken stor betydelse denna plats har haft. Kyrkomiljön är av riksintresse för kulturmiljövården (K203).

2.2 Kyrkan

Högs kyrka upbyggdes under medeltiden, kanske så tidigt som på 1100-talet, av gråsten. Från medeltiden finns inventarier, delar av stommen samt takstolar och taktro bevarade. På en av takstolarna finns något så ovanligt som en runinskription. Sin nuvarande utformning fick kyrkan efter en ombyggnad under åren 1702-03. Bland annat ersattes då tegelstensvalven med stjärnvalv i trä i sengotisk stil, vilket är ovanligt för sin tid. Samtidigt byggdes koret ut till samma bredd som långhuset, hela kyrkan vitkalkades och en ny sakristia i timmer tillkom. Vid 1700-talets renovering gjordes fönstren större och år 1821 togs fönster upp även på den norra långväggen. År 1871 revs vapenhuset, på kyrkans södra sida, och ingången förlades i väster. Några år senare försågs kyrkan med en ny sakristia.

Exteriören täcks av en vit spritputs med släta omfattningar runt fönster, hörn och entréporten. Porten markeras av klassicistiska pilastrar. Ovan porten välver sig en rundbågig nisch med ett fönster som vetter till läktaren. Västgaveln pryds vidare av ett runt fönster och en slät tavla som är utan inskription. Två korsmärkta stenklott är inmurade i den södra väggen. Gavlarna är markerade med

kraftiga vindskivor. Fönstren är rundbågiga och de ockragula ytterbågarna är blyspröjsade. Den rektangulära salkyrkan täcks av ett enkelfalsat plåttak som nylades 2000-01. Under plåten finns det äldre spåntaket bevarat som sedan tiden kring sekelskiftet 1900 varit täckt av plåt. Ett smäckert metallkors på taknocken markerar entrésidan.

Invändigt är det långsmala kyrkorummet vitmålat på väggarna. Trävalven är vita med utmålade detaljer i starka kulörer. Den mörkgröna läktaren från 1750 med sin kurbitsmålade barriär ger rummet en djupverkan. Detta år målades även bänkinredningen som tillkom 25 år tidigare. Trägolvet är såpskurat och täcks av en matta i mittgången. Koret pryds av en pampig predikstol från 1670-talet och en imponerande altaruppsats i flödig barock från år 1774. I koret är också den medeltida dopfunten i kalksten placerad, vilken tillskrivits Sighrafer.

Koret i Högs kyrka. Foto: Anna Lindgren, Länsmuseet Gävleborg 2003

Under 1900-talet har kyrkan renoverats invändigt på 30- och 60-talet. År 1933 rengjordes och målades inventarier och inredning av konservator Sven Dalén. Vissa tekniska installationer gjordes också efter förslag av arkitekt Einar Lundberg. År 1967 ledde konservator Alf Hedman en upprustning som gjordes med ambitionen att återställa interiören i så ursprungligt skick som möjligt. Året därefter renoverades kyrkan utvändigt, likaså stigporten och klockstapeln.

2.3 Klockstapeln

Högs klockstapel uppfördes år 1792 under ledning av Mårten Nilsson Frisk från Tuna. Omkring år 1910 byggdes boden om från att ha varit rektangulär med ett sadeltak till en åttkantig bod med ett konformat tak. Bodens ytterväggar och tak är spåntäckta. Den öppna gallerivåningen ovan boden har ett räcke som bärs upp av svarvade balusterdockor. Åtta spånklädda stolpar, vilka avslutas med

profilerade kapitäl, bär upp klockhuven med ett karnissvängt spåntäckt tak. En kraftfull lökkupol kröner klockstapeln.

2.4 Kyrkogården

Väster om kyrkan sträcker sig en hög stödmur av sten längs med hela kyrkogården, som i huvudsak är belägen på kyrkans södra sida. Från grusplanen som flankeras av klockstapeln och sockenstugan sträcker sig en grusgång genom en björkallé fram till kyrkogårdens västra entré. Vid trappan som leder till kyrkogården står två runstenar. På var sida om trappan finns grindstolpar av järn med årtalet 1907. Järnstaketet, som är tillverkat av smeden Erik Larsson i Hallsta, är nedplockat men grindstolparna står kvar på den västra och östra sidan om kyrkan. I den östra delen av kyrkogården är den vitkalkade och spåntäckta stigporten bevarad.

Stigporten, klockstapeln och en del av kyrkogården från öster. Foto: Anna Lindgren, Länsmuseet Gävleborg 2003

Kyrkogården är anlagd på en plan gräsbevuxen yta med en grusgång som omramar kyrkogården söder om kyrkan. En grusgång sträcker sig i nord-sydlig riktning fram till den utbyggda delen av kyrkogården. Enligt äldre fotografier har det funnits häck- och trädplanteringar på gräsyrtorna men nu finns endast ett fåtal häckplanteringar kvar. Några syrener är planterade nordväst om kyrkan. Norr och öster om kyrkan växer lönnar. Kyrkogården omgärdas av en häckplantering. I söder är kyrkogården utbyggd vilket markeras av en nivåskillnad och björkar. Den utbyggda delen är omgiven av björkar i samtliga väderstreck. Där är en minneslund anlagd år 1989 i form av en cirkel som markeras av tujor.

Gravvårdarna är i huvudsak enkla och låga i sten. Några enstaka vitmålade träkors och gjutjärnskors finns på kyrkogården. Endast en grav med gjutjärnstaket och påkostad sten är bevarad.

2.5 Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Högs kyrka ligger väl exponerad i det öppna landskapet och markeras tydligt av den mäktiga klockstapeln. Att området utgjort en centralbyggd visas genom många gravhögar från järnåldern och att en kungsgård funnits där. Miljön med fornlämningar samt tiondebod, prästgård, klockstapel och sockenstuga dokumenterar den historiska kontinuiteten i området. Exteriören har sin prägel av 17- och 1800-talets arkitektoniska ideal. Kyrkans utvecklingsfaser är avläsbara i takkonstruktionen vilket tillmäter den ett mycket stort värde. Interiören är väl avvägd mellan de unika trävalven från det tidiga 1700-talet, den fasta inredningen från samma period och äldre inventarier. Den kontrastrika färgsättningen ger rummet ytterligare en dimension.

Kyrkogården har kraftigt förändrats de senaste decennierna genom att järnstaketet och många äldre gravar samt häck- och trädplanteringar försvunnit. Stigporten som är av hög ålder är en av få bevarade i länet.

Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av kyrka och kyrkomiljö:

- samtliga äldre byggnader som ingår i kyrkomiljön är viktiga för förståelsen av ett sockencentrum,
- de få spår som finns kvar av den äldre kyrkogården med stigport, grindstolpar, staketet som tillverkats av en lokal smed och äldre gravar,
- trädkransen av björk och lönn runt delar av kyrkogården,
- den påkostade och välbevarade klockstapeln,
- kyrkans exteriör med sina märkliga stenklott och prägeln av 17- och 1800-talet,
- takkonstruktionen med sitt ursprung i medeltiden,
- det homogena kyrkorummet som är ytterst känsligt för förändringar och nytillskott,
- trävalven, den fasta inredningen och de medeltida föremålen.

2.6 Källor, litteratur och övriga uppgifter

Gustavsson, Gereon mfl: *Kyrkorna i Forsa och Högs församlingar*. Vasa 2000
Högs kyrka. Undersökning av takkonstruktionen. Blomberg & Linscott
Arkitekter AB 1999

Martinsson, Jan-Erik, Lia. Muntlig uppgift.

Länsmuseet Gävleborg: Topografiska arkivet

Länsmuseet Gävleborg: Ärendearkivet

Länsstyrelsen: Ärendearkivet

Riksantikvarieämbetet: Byggnadsregistret

Riksintressen i Hudiksvalls kommun. Rapport 1996:4. Kulturmiljöfunktionen,

Länsstyrelsen Gävleborg

Rothlind mfl: *Högs kyrka*. Strängnäs 1979

Inventeringsdatum 2003-06-12

Inventerare: Anna Lindgren

Ansvar kulturhistorisk karaktäristik och bedömning: Anna Lindgren

Rapportsammanställning: Anna Lindgren.